

# Læreres og pædagogers professionsviden 1990-2020

## Professionspaternalisme, professionsrealisme og professionsinstrumentalisme

*Jakob Ditlev Bøje og Lars Frode Frederiksen*

Denne artikel omhandler forandringer i såvel indhold som organisering af læreres og pædagogers professionsviden 1990-2020. Vi har gennem et kritisk review indsamlet publikationer, som i egen titel, emneord eller abstract bruger ordet "profession" til at omtale og henvende sig til lærer- eller pædagogområdet. Analysen præsenterer forskydninger i tre tidsperioder, hvad gælder indhold og organisering af de fremsøgte publikationer: I 1990-2003 fremherskede en professionspaternalisme i et polycentrisk oligarki; i 2004-2009 brød en professionsrealisme igennem via et institutionelt intermezzo med universiteterne på den ene side og UC'erne på den anden; i løbet af 2010-2020 opstår en professionsinstrumentalisme muliggjort af et fragmenteret adhoc-rati, dvs. en organisering, hvor magt- og pengeregimer foruden universiteternes traditionelle anseelsesregime medvirker til at definere læreres og pædagogers professionsviden. Set over den lange linje forstærkes instrumentalisme og korttidsholdbar professionsviden, mens teori, historie og vertikale vidensstrukturer svækkes.

**Professionsviden; forskningspolitik; videnssociologi; universitet; professionshøjskole**

### Indledning

I 1990'erne og begyndelsen af 00'erne udarbejdede lærernes og pædagogernes fagforeninger såkaldte professionaliseringsstrategier (se f.eks. Andersen et al., 2008; BUPL, 2006, DLF, 2005; Due og Madsen, 1990; Hjort og Engel, 2007). Dette var redegørelser, diskussioner og planer om, hvad der skulle til for at blive en 'rigtig' profession på linje med klassiske professioner såsom præster, læger og jurister. I udformningen af disse strategier indgik ofte forskere ansat på universiteterne eller i hvert fald viden produceret i denne sammenhæng. Det drejede sig først og fremmest om det klassiske professionsbegreb, sådan som dette er blevet udlagt af bl.a. Parsons (1954) og Weber (1978). Dette begreb skulle oversættes, og det skulle diskuteres, hvilke elementer herfra der kunne bruges, og hvilke der evt. skulle tilpasses læreres og pædagogers udgangspunkt,

f.eks. den kropslig-praktiske viden som ikke regnes for meget i den klassiske professionssociologi. Moderniseringen af den offentlige sektor blev også diskuteret, ligesom muligheder og begrænsninger ved internationalisering, dokumentation og evaluering indgik i drøftelserne. Til at kvalificere disse drøftelser var der som sagt brug for nogle danske universitetsforskere.

Når man i dag læser strategipapirer udarbejdet af BUPL (2018) og Danmarks Lærerforening<sup>1</sup>, kan man få indtrykket, at diskussionen om at være eller blive en profession er afsluttet. At lærere og pædagoger nu er professioner. Generelt taler ingen længere om at søge professionsstatus, om det klassiske professionsbegreb eller om udfordringer ved at være semi-, kvinde-, relations- eller andre typer af binstregsprofessioner. Spørgsmålet er, hvad der i den mellemliggende periode er sket, som kan forklare denne ændring, og hvad der i dag tales om, når det gælder lærere og pædagoger som professioner?

For at besvare disse spørgsmål vil vi i denne artikel analysere det, vi kalder læreres og pædagogers professionsviden, og organisatoriske betingelser herfor. Denne analyse mener vi samtidig reflekterer mere almene vilkår for at bedrive dansk pædagogisk forskning, historisk og aktuelt. Professionsviden operationaliseres i denne sammenhæng som publikationer, der i egen titel, emneord eller abstract bruger ordet ”profession” til at omtale og henvende sig til lærer- eller pædagogområdet. Denne operationalisering understøtter et fokus på det intenderede formål med publikationerne, og samtidig lægges vægten på kodificeret viden udviklet på vegne af lærere og pædagoger som professioner. Professionsviden indbefatter også kropslig-praktisk viden, dvs. en viden, som kun lærere og pædagoger har, men denne del afgrænser vi os fra. Vi interesserer os her for den viden, der ifølge Abbott (1988) udvikles af professionernes ’akademiske kustoder’ (uddybes senere).

## Metode og materiale

Vi studerer læreres og pædagogers professionsviden gennem en af de mest faste institutioner i forskningsverdenen, nemlig publikationer. Dette er den mest dominerende type formidling af viden, og samtidig er publikationsmønstre med til at strukturere discipliner og deres anvendelsesområder (Aabo, Hass & Andersen, 1987: 3). Vi har vi gennem et kritisk review (Grant & Booth, 2009) lavet søgninger på litteratur om ”profession” i perioden 1990-2020. Vi har herefter analyseret den bibliografiske data med henblik på at identificere såvel synkrone som diakrone udviklinger i især universiteternes og professionshøjskolernes (efterfølgende benævnt Uni og UC) publikationer.

I et kritisk review er målet ikke reproducerbarhed (som i et systematisk review), men validitet og konceptuel fornyelse. Hermed menes ad forskellige veje og evt. via kendskab til fagområdet at fremsøge de publikationer, som

<sup>1</sup> <https://www.dlf.org/medlem/laererprofessionen/professionsstrategi>

bedst muligt er i stand til at besvare et fokuseret forskningsspørgsmål. At vi valgte denne fremgangsmåde, hang dels sammen med forskningsspørgsmålet, dels med genstandsfeltet og dels med de tilgængelige databaser. Vi ville ikke afgrænse os til forskning, fordi litteraturen rettet mod lærere og pædagoger også (eller især) udgøres af lærebøger, rapporter, formidling mv. (Uddannelses- og Forskningsstyrelsen, 2021; Bøje, 2021). Med hensyn til valget af databaser var udfordringen, at de fungerer uensartet; de samler forskellig litteratur, og de opgør litteraturen forskelligt. Der findes ikke én database, man kan/skal bruge (som på sundhedsområdet, hvor PubMed og MEDLINE er dominerende), men et væld af forskellige. Derfor var et kritisk review med brug af en bred vifte af databaser bedste måde at opnå et dækkende billede.

Vi startede med søgestrengene ”lærer og profession” samt ”pædagog og profession”. Imidlertid oplevede vi, at disse søgestreng ekskluderede for meget litteratur. Dvs. litteratur, som vi vidste eksisterede, og som tidligere havde spillet en vis rolle for diskussionen om professionalisering af lærere og pædagoger. Vi endte derfor med at simplificere vores søgning til ”profession” slet og ret. Dette ikke-afgrænsede søgeord gav os flere millioner hits, når man tæller internationale publikationer med. Gennem procedurer, som vi beskriver nedenfor, ekskluderede vi de internationale publikationer, så vi endte på godt 4000 publikationer skrevet af danske forfattere, på dansk og engelsk.

- ”Profession” var som sagt roden i vores søgning. Denne rod optræder i mange forskellige tillægsformer, f.eks. ”professionel”, ”professionelle”, ”professionelt”, ”professions” og ”professionalisering”, hvilket reflekterer både litteratur *om* lærere og pædagoger (typisk forskning) og litteratur *til* lærere og pædagoger (typisk lærebøger).
- Vi har søgt via Syddansk Universitetsbiblioteks bredeste søgefunktion, Summon, der samler publikationer fra diverse databaser. I Summon kunne vi afgrænse os på sprog, men ikke på institutionstilknytning. For at fange danske forfattere, der publicerer på engelsk, har vi foretaget søgninger i en række internationale databaser. Gennem databaseværten EBSCO har vi søgt i Academic Search Premier og ERIC. I disse kan man ikke søge på adresser, men vi har i titel, emneord og abstract søgt på ”profession” samt efter ”Denmark” eller ”Danish”. Efterfølgende har vi rensset for artikler om Danmark, der ikke stammer fra Danmark (f.eks. oversigtsartikler). Dertil har vi søgt i to databaser, nemlig Web of Science og Scopus, der dækker alle fagområder, men har den fordel, at man kan søge på forfatterens adresser. Alle disse indgange gav relevante publikationer fra Danmark. Endelig har vi søgt på specifikke forfattere og udgivelser, som vi vidste eksisterede, men som ikke var kommet med i vores søgninger.

- Alt i alt gav dette os tæt på 4000 danske publikationer. Hovedparten af disse (ca. 3500) kom fra andre felter end lærer- og pædagogprofessionerne, f.eks. sygepleje, jura, økonomi og socialrådgivning. Denne litteratur sorterede vi fra, idet vores fokus er på lærere og pædagoger.
- Vi endte på 518 publikationer som vores samlede bibliotek. Disse publikationer har vi eksporteret fra Endnote til SPSS med henblik på statistisk databehandling. I SPSS har vi rensset materialet, og vi har oprettet forskellige variable, som vi har kodet materialet i henhold til. Det gælder bl.a. udgivelsesår, ansættelsessted, dansk- eller engelsksproget, publikationstype og fagområde. Med disse variable bliver vi i stand til at sige noget synkront såvel som diakront om materialet – f.eks. om en given publikationstype er gået frem eller tilbage over tid.

### Mellem professions- og videnssociologi – teoretisk rammeværk

Teoretisk kombinerer artiklen professions- og videnssociologi. Professions-sociologien er vores udgangspunkt, men for at fange karakteren af den publicerede professionsviden, og betingelserne herfor, inddrager vi også videnssociologi. Jo længere op i historien, man kommer, jo tættere integreres disse områder i bl.a. professionsforskning tæt på vores genstandsfelt.

I den klassiske professionssociologi har især Weber (1978) og Parsons (1954, 1968) lagt fundamentet for nutidens diskussion om, hvad det vil sige at være eller blive en profession, herunder betydningen af viden. Weber beskrev de udelukkelsesmekanismer (social closure), sociale grupper gør brug af med henblik på at opnå monopol på et arbejdsområde. Disse omfatter bl.a. skabelsen af det moderne uddannelsessystem, som med dets eksaminer legitimerer adgang til samfundets dominerende positioner (Weber, 1978: 346-347). For Parsons derimod var uddannelse, viden og universiteter rationelle institutioner, der var medvirkende til at gøre professioner til spydspidser for det moderne samfund, uafhængige af både stat og ”...the capitalistic organization of the economy” (Parsons, 1968: 545). Mere specifikt beskrev Parsons (1968) i sin berømte oversigtsartikel det, han kaldte ”the professional complex”, som omfatter relationen mellem universiteter og professioner i USA og Europa. Han viser, hvordan der sker en gradvis transformation af især de europæiske universiteter, fra at have haft et religiøst udgangspunkt til at blive videnskabelige institutioner, og hvordan denne transformation gør universiteter til centrum i ”the professional complex”. Her skabes rationel og ”disciplineret” viden, som professionerne indoptager i deres praksis.

Senere analyser af professionelles viden, herunder karakteren, skabelsen og brugen af denne, findes i Abbotts (1988) efterhånden klassiske værk. Han taler sig op imod positioner, som adskiller professionel viden fra praksis (f.eks. Parsons).

Først kommer praksis, så kommer udviklingen af abstrakt viden, ifølge Abbott. Ikke desto mindre udvikler professioner i dag abstrakt viden, som svarer til den viden, universiteter skaber inden for afgrænsede discipliner. Her er kriterierne "... dictated by its custodians, the academics, whose criteria are not practical clarity and efficacy, but logical consistency and rationality" (Abbott, 1988: 53). Denne abstrakte viden bruges (A) funktionelt og (B) i legitimeringsøjemed. Funktionelt drejer det sig om at bruge abstrakt viden til diagnosticering, behandling og slutning ud fra symptomer. I legitimeringsøjemed bruges abstrakt viden til at foretage såkaldte jurisdictional claims, dvs. krav på monopoler.

Der er flere paralleller mellem Abbotts forståelse af abstrakt viden, udviklet af professioners akademiske kustoder, og det, vi studerer som professionsviden, udviklet ikke af lærere og pædagoger, men på vegne af lærere og pædagoger. Men hvor Abbott antager, at professionernes abstrakte viden svarer til universiteternes "disciplinerede viden", dvs. en viden, hvor kriterierne er logisk konsistens, objektivitet, systematik og sandhedssøgen, er der i vores genstandsfelt bragt andre kriterier for viden i spil. Bl.a. har ideen om modus 2-viden været brugt til at definere og legitimere vidensproduktion på CVU'erne (Thorslund, 2003). Ligeledes har akademisering af praktiske fag været et omdiskuteret tema (Weber, 2002; Eriksen, 2004; Smeby & Terum, 2011) – og det modsatte: Professionsretning, praksisrelevans og praktikisme (Andersen & Sommer, 2012). I starten af 00'erne tog Hjort (2004) fat på diskussionen om forskningsfinansiering og -styring, med spørgsmålet om viden er blevet til en vare? Anledningen var de såkaldte samarbejdsaftaler mellem CVU'er og universiteter:

*Skal CVU'erne frikøbe universitetsforskerne fra deres andre undervisnings- og forskningsforpligtelser til fordel for forskningstilknyningsaktiviteter? Skal universitetsforskerne frivilligt og gratis lægge den tid, de måtte have til grundforskning, ind i projekter med CVU'erne, eller skal man i fællesskab se, om man kan finde en helt tredje finansieringsmåde? Skal universiteterne stadig være "finere" og have ret til at definere, hvad der er rigtig og relevant forskning? Skal man til at diskutere nye kriterier for praksis-orienteret videnskabelse, eller skal man simpelthen være pragmatisk og slå sig til tåls med, at "den, der betaler, befaler?" (Hjort, 2004: 91).*

Denne diskussion om politisk og økonomisk styring af forskning fortsattes i en bredt anlagt antologi om (velfærds)professionernes sociologi og vidensgrundlag (Johansen og Olesen, 2011). Her bidrog Hjort (2011) også med en artikel, der argumenterede for, at den stigende styring af forskning giver anledning til en helt nye modus 3-viden defineret ved strategiske prioriteringer og kommercielle

interesser. Siden er variationen i, hvad professionsforskning retter sig mod, dvs. hvem der er aftageren, blevet set som medvirkende til at gøre dansk professionsforskning til et spredt og usammenhængende felt (Johansen og Frederiksen, 2020). Det samme ser ud til at gælde for dansk pædagogik og dansk sociologi (Bayer, 2017; Esping-Andersen, 2014).

Denne spredte karakter kan også forstås ud fra Andersens (2017) beskrivelse af henholdsvis et pengeregime og et magtregime foruden universiteternes traditionelle anseelsesregime, dvs. selvstyre og CUDOS-principper.<sup>2</sup> Disse regimer indgår i en såkaldt triple helix-struktur, der gensidigt forstærkes: ”Denne triple helix har skabt en ny institutionel orden med en stærk innovationsdynamik. Her bliver forsknings- og universitetspolitik til erhvervs politik og eksportstøtte” (Andersen, 2017: 147-148). Med andre ord styrer penge og politik mindst lige så meget vidensproduktionen som universiteternes traditionelle anseelsesregime, hvilket medvirker til at skabe spredte, kortsigtede og usammenhængende vidensfelter. Ifølge Slaughter & Rhodes (2009) indfatter den nye orden en decideret ”akademisk kapitalisme”, hvor publikationer, stillinger, bevillinger og mere grundlæggende viden regnes for varer, der handles med. Det rejser spørgsmålet, om også professionsviden er blevet til en vare, sådan som Hjort i 2004 forudsagde?

Sociologen Richard Whitley (2000) har udviklet en tænkning og et vokabular, som kan bruges til at trænge endnu dybere i forståelsen af sammenhængen mellem viden og organisatoriske betingelser. Vi vil derfor, som det sidste i dette teoretiske rammeværk, redegøre for hans typologi til analyse af discipliner og deres anvendelsesområder.

Ifølge Whitley er discipliner i udgangspunktet forskellige, og deres organisering er ligeledes forskellig. Grundantagelsen er, at forskeres organisering er præget af en stræben efter anerkendelse, og at der er en sammenhæng mellem disciplin og anvendelsesområde. Desuden at både disciplin og anvendelsesområde har en kognitiv og en social dimension. Samspelet mellem disse dimensioner vil på flere måder præge deres form. F.eks. vil en meget velstruktureret disciplin med en tydelig teoretisk struktur og klare grænser til omverdenen afspejle sig i en organiseringsform, der ligeledes er præget af klare strukturer.

Whitley opererer med dimensionerne (1) opgaveusikkerhed og (2) afhængighed. Hver af disse dimensioner er yderligere differentieret på en række variable, således at teknisk opgaveusikkerhed (1a) drejer sig om, hvordan man griber et emne an (er der f.eks. enighed om metoder). Strategisk usikkerhed (1b) vedrører, i hvor høj grad der er enighed om, hvilke områder der bør forskes i. Funktionel afhængighed (2a) vedrører, i hvor høj grad forskere er afhængige af hinandens resultater for at kunne udføre egen forskning. Strategisk afhængighed (2b)

<sup>2</sup> Disse principper er oprindeligt formuleret af Robert Merton og står for: *Communism, Universalism, Disinterestedness og Organized Scepticism.*



vedrører, i hvor høj grad forskere er afhængige af andre forskeres anerkendelse og støtte. Kategorierne er hverken entydige eller diskrete, men analytiske og relative. Hvis opgaveusikkerheden er lav, og den gensidige afhængighed er høj, vil strukturerne tendere mod at blive stabile, og det vil være forholdsvis let at orientere sig i disciplinen med gængse teorier og metoder. Whitley betegner dette som et ”begrebsmæssigt integreret bureaukrati”, og han henfører teoretisk fysik til denne form. Omvendt hvis opgaveusikkerheden er høj, og afhængigheden er lav, vil strukturerne være mere løse, og det vil være uklart, hvad forskere skal orientere sig mod. Denne form betegnes et ”fragmenteret adhocrati”, og mange empirisk orienterede discipliner, f.eks. erhvervsøkonomi, har disse kendetegn. Mellem disse yderpoler findes en række discipliner, som på forskellig vis relaterer sig til de enkelte variable. Afhængigt af historie og udvikling kan også professioner (som både disciplin og anvendelsesområde) kategoriseres i forhold til Whitleys typologi. F.eks. kan deres funktionelle afhængighed være lav (man er mindre afhængig af andres forskningsresultater), mens den strategiske afhængighed kan være høj (man er mere afhængig af betydende forskeres anerkendelse og støtte). Dette er en form, som Whitley betegner ”polycentrisk oligarki”.

Ud af dette teoretiske rammeværk bruger vi mest direkte Whitley til at organisere vores analyse i tre tidsperioder, som afspejler henholdsvis et polycentrisk oligarki og et fragmenteret adhocrati, med et institutionelt intermezzo i en mellemliggende periode. Disse organiseringsformer (den sociale dimension) får samtidig betydning for den specifikke karakter af professionsviden (den kognitive dimension) i hver tidsperiode.

## Professionsviden i tre tidsperioder

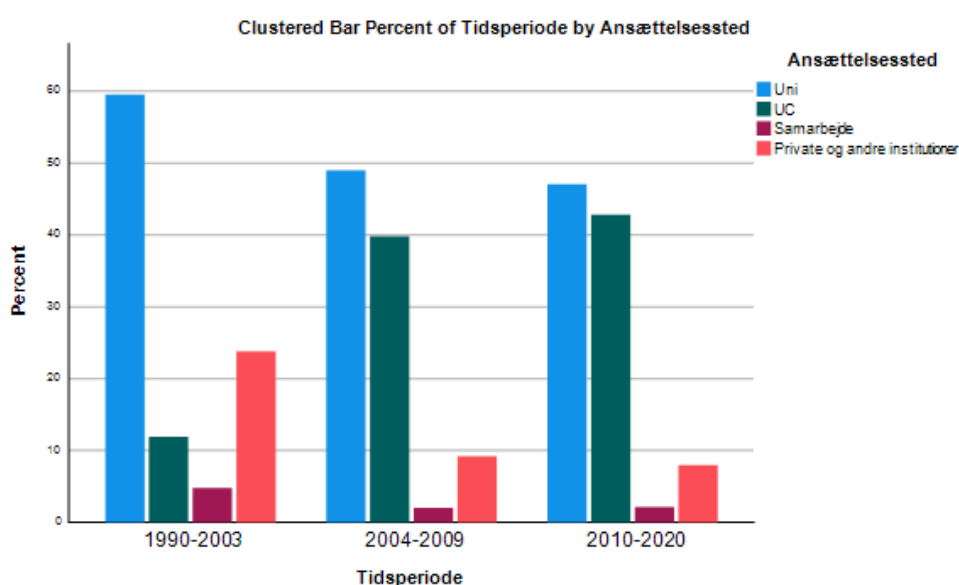
Analysen er både diakron og synkron, og den inddeles i perioderne: 1990-2003; 2004-2009; 2010-2020. Disse tidsperioder er ikke bare teoretisk informerede, men også valgt via stigninger i mængden af publikationer. Der sker en stor stigning i mængden af professionsviden i løbet af perioden, og de tre tidsperioder afspejler knæk i denne kurve.<sup>3</sup>

Det synkrone perspektiv skal forstås således, at vi kigger ’opad og nedad’ i hver tidsperiode ud fra de samme spørgsmål og iagttagelsepunkter, men dog med forskellig vægt. Disse iagttagelser indrammes samtidig af det diakrone perspektiv, idet vi løbende kigger ’på langs’ af materialet og forsøger at indfange udvikling over tid.

### 1990-2003: Professionspaternalisme – i et polycentrisk oligarki

<sup>3</sup> Denne stigning i mængden af publikationer afspejler en generel stigning i vidensproduktionen på både UC’er og universiteter. UC’ernes videnregnskab 2015-2020 demonstrerer tæt på en fordobling af antallet af forskningsartikler (Danske Professionshøjskoler, 2020: 13), mens universiteternes forskningsbarometer 2013-2016 viser en stigning på 11 % på tværs af humaniora og samfundsvidenskab (UFM, 2017: 41).

Mængden af publikationer i den første tidsperiode er beskednen. Mere præcist taler vi om 42 publikationer ud af 518. Universiteterne står for absolut hovedparten af publikationerne i denne periode. I antal drejer det sig om 25 publikationer, hvilket udgør 60 % af den samlede mængde (se figur 1).<sup>4</sup> Dette er ikke overraskende, al den stund UC'erne ikke var etableret på dette tidspunkt. Trods det har vi kategoriseret 5 publikationer som forankret i UC-verdenen. Dette er publikationer udgivet i starten af 00'erne og henhørende under de daværende CVU'er. Lidt bemærkelsesværdigt er 10 publikationer udgivet af private og andre institutioner. Dette er en relativ stor andel (24 %), som dykker i de næste to perioder (til henholdsvis 9 % og 8 %). Dette kan være helt tilfældigt, men der kan også være tale om, at Uni og UC gradvist får skabt et vist monopol på udgivelser af professionslitteratur.



Figur 1: Tidsperiode krydstabuleret med ansættelsessted

Med hensyn til publikationstype er forskning dominerende (jf. figur 4). Litteratur kategoriseret som sådan tæller 30 publikationer (71 %). Undervisningsmateriale tæller 9 publikationer (21 %), rapporter og pjecer 1 publikation og 'udefinerbart' 2 publikationer.<sup>5</sup>

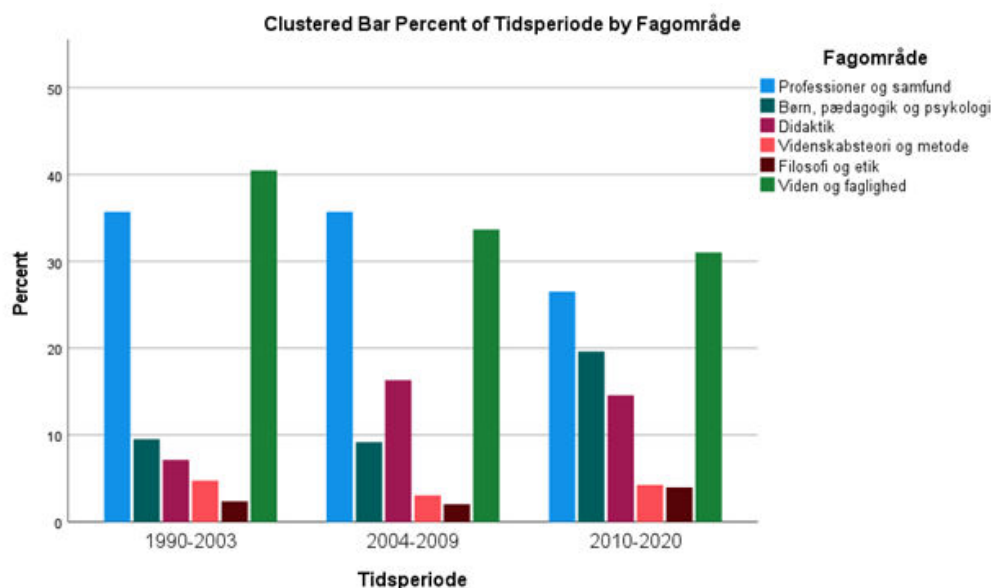
Lidt overraskende er professionslitteraturen udpræget dansk. I denne tidsperiode drejer det sig om 34 danske publikationer og 8 engelsksprogede. Generelt er forholdet 84 % dansk og 16 % engelsk, og forholdet ændrer sig ikke væsentligt på tværs af perioderne, dog med en mindre stigning (5 %) mellem anden og tredje periode.

<sup>4</sup> Tallene er som sagt små i den første periode, hvilket betyder, at procentsatserne er usikre.

<sup>5</sup> 'Udefinerbart' omfatter publikationer, som placerer sig et sted mellem forskning og undervisningsmateriale, f.eks. antologier der formidler synspunkter, diskussioner og gode råd. De udgår fra både Uni og UC, i ca. samme omfang.



Hvad gælder indholdet, kan dette bl.a. beskrives i termer af fagområder. Vi har således kodet vores materiale i fagområderne, som ses af figur 2.<sup>6</sup>



Figur 2: Tidsperiode krydstabuleret med fagområde

Som det fremgår, handler de fleste publikationer i første periode om henholdsvis professioner & samfund og viden & faglighed. De midterste kategorier (børn, pædagogik og psykologi; didaktik; videnskabsteori og metode; filosofi og etik) fylder forholdsvis lidt – i alt 10 publikationer (24 %). Dette ændres over tid, således de midterste kategorier kommer til at fylde mere, og de ydre kommer til at fylde mindre.

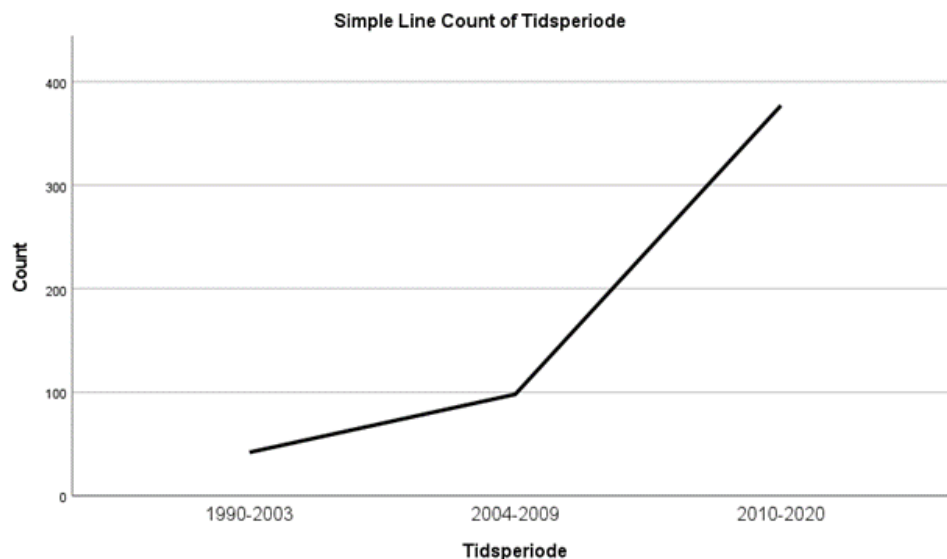
Inspireret af Johansen og Frederiksen (2020) kan man også beskrive indholdet ud fra et kriterium om, hvorvidt publikationerne er om, med eller for professioner. Der er ikke skarpe grænser mellem disse kategorier, men *om* professioner skal forstås som forskning, der henvender sig til en forskeroffentlighed; *med* professioner skal forstås som forskning og udviklingsarbejde, der knytter sig tættere til professionernes interesser og henvender sig til forskere såvel som undervisere og praktikere; *for* professioner skal forstås som lærebøger, antologier, rapporter og pjecer, som formidler viden til studerende eller praktikere og hævder at give visse svar på specifikke professionsproblemer, f.eks. professionel kommunikation eller engagement i arbejdet. I første periode er fordelingen således: 14 publikationer (33 %) er om professioner; 19 (45 %) er med; og 9 (21 %) er for. Med tiden ændrer det sig, så fordelingen i tredje periode er: 68 (18 %) om; 122 (32 %) med; 187 (50 %) for. Med andre ord vendes forholdet om, så litteraturen bliver mere med og for professioner.

<sup>6</sup> Vi har gjort dette via en åben kodning, hvor kategorierne løbende er blevet udviklet og justeret i takt med, at vores sample er blevet mættet (Glaser & Strauss, 1967: 60-65).

Samlet set vil vi beskrive materialet i den første periode som professionspaternalistisk og baseret på universiteternes principper for viden, dvs. det føromtalt anseelsesregime og de hertil hørende kriterier for logisk konsistens, objektivitet, systematik og sandhedssøgen. Det er universiteterne som vidensautoriteter, der producerer forskning om de gryende professioner, og sidstnævnte indgår i et opdragelseslignende afhængighedsforhold, hvad gælder f.eks. diskussionen om at være hel eller halv (semi) profession, forskningstilknytning, etablering af nye uddannelser og institutioner (CVU'er) mv. Med Whitley (2000) kan man beskrive organiseringen (den sociale dimension), der muliggør paternalismen (den kognitive dimension), som et polycentrisk oligarki. Hermed menes, som før nævnt, et organiseringsprincip, hvor der er lav funktionel afhængighed (man er mindre afhængig af andres forskningsresultater), men høj strategisk afhængighed (man er afhængig af betydende forskeres anerkendelse og støtte). Den førnævnte artikel af Hjort (2004) kunne være et eksempel på den dominerende type publikation i denne periode. Det samme kunne publikationer forfattet af andre af datidens 'professionsprofessorer', f.eks. H.S. Olesen, K. Weber eller P.F. Laursen. Dette er figurer, der mere eller mindre er forsvundet fra forskningslandskabet, hvilket vi ser som en indikation på den forandring, der sker i løbet af anden og tredje periode.

### 2004-2009: Professionsrealisme – i et institutionelt intermezzo

Anden periode kan tolkes som et slags vadedsted eller transition mellem første og tredje periode. En tid, hvor de ovenfor beskrevne forhold begynder at ændre sig. Således tager mængden af publikationer et spring fra under 50 i første tidsperiode til tæt på 100 i anden periode (se figur 3).

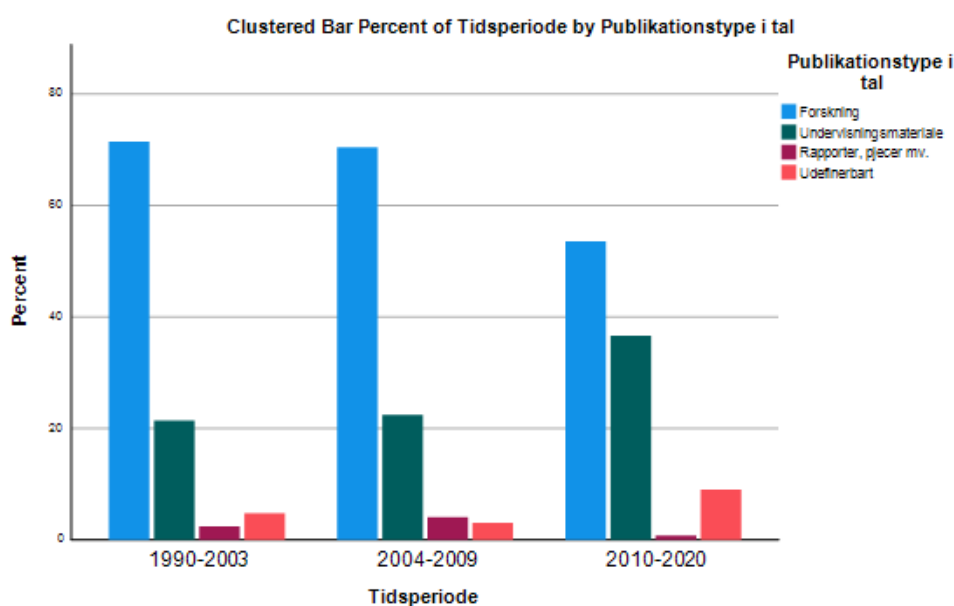


Figur 3: Antal publikationer over tid

Denne kurve fortsætter, idet der sker henved en firedobling af antal publikationer mellem anden og tredje periode.

Institutionelt er det bemærkelsesværdige ved anden periode, at UC'erne opstår og begynder at tegne sig for en større del af professionslitteraturen (jf. figur 1). I procent firedobles antallet af publikationer skrevet af UC-ansatte, mens antallet af Uni-publikationer går ca. 10 % tilbage. Det synes at få en række konsekvenser for typen af litteratur og for karakteren af forskning.

Med hensyn til typen af litteratur fylder forskning stadig mest, og relativt er der samme forhold mellem mængden af forskning og undervisningsmateriale i første og anden periode (jf. figur 4). Imidlertid er der forskel på, hvem der udgiver mest af hvad.



Figur 4: Tidsperiode krydstabuleret med publikationstype

UC udgiver mere undervisningsmateriale end Uni: 36 % mod 8 %. Det er endnu ikke meget i absolutte tal, men man kan sige, at kimen lægges til en stor vækst af undervisningsmateriale i tredje periode, som især UC'erne står for.

Med hensyn til karakteren af forskning koncentrerer UC'ernes publikationer sig i højere grad end universiteternes om de førnævnte midterområder – særligt didaktik og pædagogik. 33 % af UC'ernes forskningspublikationer omhandler didaktik mod 2 % af universiteternes. 15 % af UC'ernes forskningspublikationer omhandler børn, pædagogik og psykologi mod 4 % af universiteternes. Universitetsforskningen koncentrerer sig fortsat om professioner & samfund, viden & faglighed.

UC'ernes stærkere fokus på 'midterområderne' afspejles i en række nye UC-baserede tidsskrifter, som begynder at optræde i materialet i denne periode.

Det første af disse er CEPRA-striben, som fokuserer på evaluering. Via dette tidsskrift opstår relativt snævre forskningsartikler om kommunal evaluering, SMTTE-modeller, ledelse og tidsanvendelse, SEALK m.m.

Der findes også eksempler på UC-forskning, som, ligesom universiteternes, er samfundsorienteret og kritisk-distanceret. Her tænker vi bl.a. på Olesens (2005) ph.d.-afhandling, som omhandler rekruttering og reproduktion i pædagoguddannelsen. Et andet eksempel kunne være Krogh-Jespersens (2005) ph.d.-afhandling om muligheder og begrænsninger i forhold til at etablere lærerprofessionalitet.<sup>7</sup> Til forskel fra universiteternes professionsforskning synes disse eksempler dog at være mere professionsrealistiske, f.eks. hvad angår læreres og pædagogers rekrutteringsgrundlag, som ligger et pænt stykke fra rekrutteringsgrundlaget i de klassiske professioner. Frem for at stile mod dette grundlag, gentage det klassiske professionsbegreb, anerkende betydende forskere og som sådan reproducere et polycentrisk oligarki begynder denne forskning at føre nye og mere praktiske diskussioner om lærere og pædagoger som professioner. Det kan skyldes, at det er aktører placeret tættere på professionerne, som udfører forskningen, men det kan også hænge sammen med forstærkede tendenser i retning af modernisering og effektivisering af den offentlige sektor. Dette er tendenser, som sætter de tidlige og i udgangspunktet ret optimistiske professionaliseringsstrategier i et nyt og mere negativt lys.

Samlet vil vi karakterisere materialet i anden periode som en blanding af det, vi ser i første og tredje periode. Det gælder forholdene Uni/UC, forskning/undervisningsmateriale, bred/snæver, distanceret/anvendelsesorienteret mv. En del af forandringen set i forhold til første periode kan forklares med UC'ernes fremkomst. De er lovmæssigt forpligtet på at "... varetage praksisnære og anvendelsesorienterede forsknings- og udviklingsaktiviteter" (UFM, 2019: § 3), og denne forpligtelse begynder at præge materialet. Imidlertid synes også universiteternes publikationer at ændre sig i løbet af tredje periode. Det tyder på, at der sker andre og bredere forandringer, som omfatter begge institutioner.

### **2010-2020: Professionsinstrumentalisme – i et fragmenteret adhocrati**

Som før nævnt stiger mængden af publikationer kraftigt i denne periode. Det drejer sig om en 4-dobling i forhold til anden periode og en 8-dobling i forhold til første periode. Stigningen sker på alle fronter, men mest opsigtsvækkende er UC'ernes produktion af undervisningsmateriale. I absolutte tal drejer det sig om 85 publikationer i tredje periode (ud af 377) mod 14 i anden periode.

<sup>7</sup> Man kan her indvende, at ph.d.-afhandlinger udført og anerkendt ved et universitet bør tælle som Uni-forskning. Når vi kategoriserer disse og andre ph.d.-afhandlinger som UC-forskning, skyldes det, at finansieringen af disse afhandlinger helt eller delvist kommer fra UC-sektoren, samtidig med at den ph.d.-studerende typisk er ansat i denne sektor og har et tilknytningsforhold hertil under ph.d.-forløbet, bl.a. i form af bivejleder, kontorplads, undervisnings- og formidlingsaktiviteter m.m. Det typiske er også, at den ph.d.-studerende vender tilbage til UC-sektoren efter godtaget ph.d.-afhandling.

Et andet bemærkelsesværdigt træk ved materialet i tredje periode angår den højre/grønne kolonne i fagområderne (jf. figur 2), dvs. publikationerne om viden & faglighed. I første periode produceredes disse publikationer alene af universiteterne, idet UC ikke var etableret. I tredje periode deles de to institutioner ca. om mængden af denne litteratur, og samtidig lader de til at begynde at konvergere, hvad gælder karakteren af litteraturen. Sagt anderledes begynder Uni-litteraturen at bevæge sig i retning af UC-litteraturen eller, mindre institutionelt betonet, en teknisk-instrumentel form for viden. Nedenstående skema præsenterer nogle eksempler på Uni-forskning, som kan anskueliggøre denne forandring.

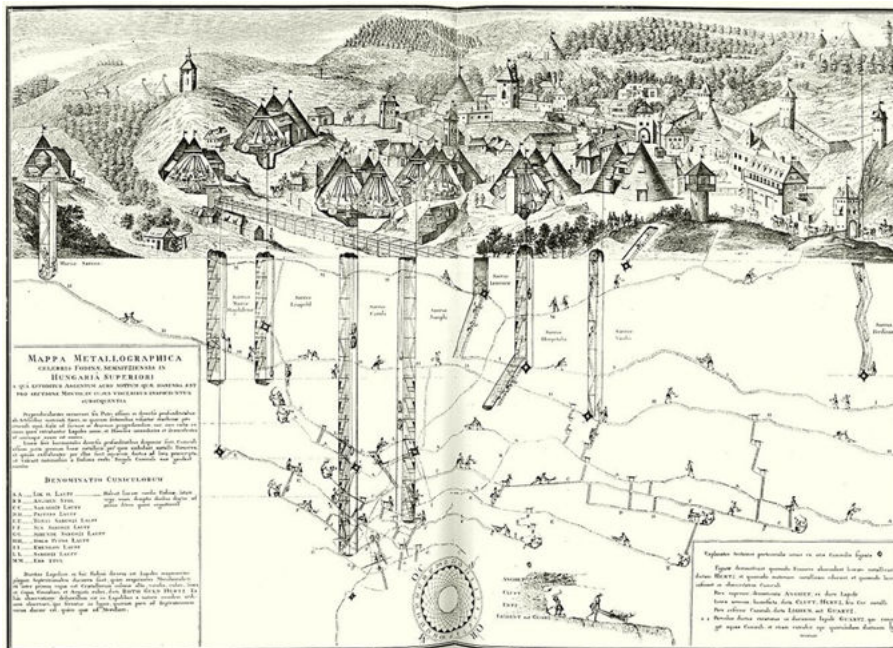
<b>Uni-forskning om viden &amp; faglighed 1990-2003</b>	<b>Uni-forskning om viden &amp; faglighed 2010-2020</b>
S. Bayer (1995). Professionalisme og hverdagslæring – en artikel om pædagogisk professionalitet og hverdagslæring i det daginstitutionelle rum, eksemplificeret gennem begrebet omsorg	F. Jakobsen mfl. (2011). Knowing more about the other professions clarified my own profession
H.S. Olesen (2000). Professional identity as learning processes in life histories	B. Wahlgren mfl. (2016). Expanding the traditional role of the adult education teacher – the development of relational competences and actions
S. Carney (2002). Lærernes professionalisering og skolebaseret uddannelse.	A.M. Mørcke mfl. (2015). En sammenlignende undersøgelse af praktikforløb og færdighedstræning i tre videregående uddannelser
I. Weicher og P.F. Laursen (2003). Person og profession: En udfordring for socialrådgivere, sygeplejersker, lærere og pædagoger	I.G. Andersen (2020). What went wrong? Examining teachers' data use and instructional decision making through a bottom-up data intervention in Denmark

Første periodes Uni-forskning om viden & faglighed kan beskrives som koncentreret om 3 P'er: Professionalisering, professionalisme og professionsidentitet. Her fokuseres på den professionelle som person og hans eller hendes særlige viden, kunnen, læring, livshistorie mv. I tredje periode ser vi en tendens til, at fokus fjernes fra personen og drejes i retning af f.eks. tværprofessionalitet, kompetenceudvikling, færdighedstræning, professionelle læringsfællesskaber, data eller andre eksternaliteter, som kan klarificere, optimere, højne, løfte eller styrke fagligheden. Med andre ord ser vi en tendens til, at personen abstraheres fra spørgsmålet om viden og kunnen.

Et tredje træk ved litteraturen handler om, at den bliver mere fragmenteret. Dette kan bl.a. ses på mængden af nye tidsskrifter, som begynder at optræde i materialet. Foruden Cepra-triben drejer det sig om:

- Paideia
- Læring og medier
- Forskning i pædagogers profession og uddannelse
- Studier i læreruddannelse og -profession
- Forum for idræt, historie & samfund
- Dansk universitetspædagogisk tidsskrift
- Tidsskrift for professionsstudier

Disse tidsskrifter fokuserer på forskellige emner, inkluderer forskellige grupper af redaktører og reviewere og henvender sig til forskellige målgrupper. Det skaber en fragmentering af viden, som kan anskueliggøres med en illustration lånt af medieforskeren, R. Buch.<sup>8</sup>



Illustrationen er oprindeligt en tegning fra 1726 af den slovakiske mineby, Banska Stiavnica. Ifølge Buch illustrerer tegningen måden, hvorpå vi i nutiden har tendens til at grave os ned i adskilte medietunneler med hver vores newsfeed,

<sup>8</sup> Illustrationen indgik i et oplæg afholdt i Dansk Netværk for Professionsforskning. Buch har venligt ladet os bruge illustrationen i denne sammenhæng.



likes, tilhængere og modstandere samt virkelighedsopfattelse. Vi ser en tendens til, at noget lignende er ved at ske med læreres og pædagogers professionsviden, og vi forstår dette som muliggjort af de aktuelle penge- og magtregimer. Markedet og politikken skaber en øget efterspørgsel på bl.a. undervisningsmateriale, teknisk-instrumentel (anvendelsesorienteret) viden og forskellige ”grænsegebeter” inden for pædagogik og uddannelse (Esping-Andersen, 2014: 49). Institutionerne reagerer på de signaler, som penge- og magtregimerne udsender, og dermed opbygges den førnævnte triple helix-struktur. I sidste ende betyder det, at indhold og styring fletter sig sammen i mere flygtige og instrumentelle former. Med Whitley (2000) kan vi tale om en professionsinstrumentalisme muliggjort af et fragmenteret adhocrati med høj opgaveusikkerhed og lav afhængighed. Dvs. en organisering, hvor stort set alle kan træde ind i feltet og publicere noget om/til lærer- og pædagogprofessionerne.

## Konklusion

Vi stillede i indledningen spørgsmålet, hvorfor ingen – eller kun få – diskuterer læreres og pædagogers professionsstatus i dag, og hvad der i stedet tales om. Et umiddelbart svar på disse spørgsmål er, at diskussionen om professionsstatus er passé, og at alle – både professionerne selv og deres akademiske kustoder – er gået videre til at undersøge og tale om andre ting. Dette er en meget nærliggende forklaring, eftersom man ikke kan blive ved med at diskutere det samme, og eftersom det sociologiske professionsbegreb var/er svært at leve op til for nyere erhverv, som ikke er opstået på samme tid og under samme forudsætninger som de klassiske professioner.

Imidlertid peger artiklens analyser på en anden og mere overgribende forklaring, som handler om en ændring af den tilgængelige professionsviden og af betingelserne herfor. De ændrede betingelser omfatter nye spillere på banen, først og fremmest UC’erne, og penge- og magtregimer, som føjer sig til universiteternes traditionelle anseelsesregime. Dermed føjes også relevanskriterier, udbud og efterspørgsel til kriterier om objektivitet, logisk konsistens, sandhed mv. De nye betingelser fremmer instrumentalisme og korttidsholdbar professionsviden frem for teori, historie og vertikale vidensstrukturer. Det gør det mindre sandsynligt, at lærere og pædagoger holder fast i komplicerede diskussioner om dem selv og det omgivende samfund. Hvor de i første tidsperiode var afhængige af universiteterne og af deres esoteriske viden, er de i dag mere uafhængige og kan søge legitimitet og anvendelsesorienteret viden blandt en bred gruppe af institutionelle og personlige aktører. Det sker f.eks. gennem BUPL’s forskningspulje, som strategisk støtter nøje udvalgte projekter, der omvendt støtter BUPL. Det gør det alt i alt nemmere at vedtage, at nu er man en profession. Men ikke nødvendigvis rigtigt.

**Jakob Ditlev Bøje, ph.d. og lektor ved Institut for Kulturvidenskaber, Syddansk Universitet**

**Lars Frode Frederiksen, ph.d. og lektor ved Institut for Kulturvidenskaber, Syddansk Universitet**

## Referencer

- Abbott, A. (1988). *The System of Professions*. The University of Chicago Press.
- Andersen, H. (2017). *Forskningsfrihed. Idealer og virkelighed*. Hans Reitzels Forlag.
- Andersen, P.Ø., Hjort, K. & Schmidt, L.S.K. (2008). *Dokumentation og evaluering mellem forvaltning og pædagogik*. Københavns Universitet og BUPL.
- Andersen, R. & Sommer, F. (2012). *Professionsretning i praksis: Professionsbachelorprojektet i brydninger mellem arbejde, uddannelse og politik*. Roskilde Universitet.
- Bayer, M. (2017). *Person. Pædagogik, profession og forskning*. Hans Reitzels Forlag.
- BUPL (2006). *Strategier for professionsudvikling*. BUPL.
- BUPL (2018). *En stærk pædagogprofession i bevægelse*. BUPL's professionsstrategi. BUPL.
- Bøje, J.D. (2021). Homo Pædagogicus – eller hvordan man kan komme på litteraturlisten i pædagoguddannelsen. *Tidsskrift for Professionsstudier*, 17(33): 86-99.
- Danske Professionshøjskoler (2020). *Videnregnskab 2020*. Danske Professionshøjskoler.
- Danmarks Lærerforening (2005). *Professionsstrategi og -udvikling. Et sekretariatsnotat*. Danmarks Lærerforening.
- Due, J. og Madsen, J. (1990). *Man kan kun gå på to ben: Lærerne mellem profession og fagforening. En sociologisk undersøgelse af Danmarks Lærerforenings medlemmer og tillidsrepræsentanter*. Danmarks Lærerforening.
- Eriksen, T.R. (2004). *Professionsbacheloruddannelsen. Akademisering: Fup eller fakta?* *Dansk pædagogisk Tidsskrift*, nr. 2: 60-73.
- Esping-Andersen, G. (2014). How can we become "bigger and better"? *Dansk Sociologi*, 25(3): 49-54.
- Glaser, B.G. & Strauss, A.L. (1967). *The Discovery of Grounded Theory. Strategies for Qualitative Research*. Aldine Transaction.

- Grant, M.J. & Booth, A. (2009). A Typology of Reviews: An Analysis of 14 review Types and Associated Methodologies. *Health Information and Libraries Journal*, 26: 91-108.
- Hjort, K. (2004). *Viden som vare? Om CVU'erne og kvaliteten i og af de professionelle arbejde*. I: K. Hjort: De professionelle – forskning i professioner og professionsuddannelser. Roskilde Universitetsforlag.
- Hjort, K. og Engel, S. (2007). *Internationalisering og professionalisering*. BUPL.
- Hjort, K. (2011). *Professionaliseringen af professionsforskningen – hvad blev der af modus 2? I: M.B. Johansen & S.G. Olesen: Professionernes sociologi og vidensgrundlag*. VIA System.
- Johansen, M.B. & Frederiksen, J.T. (2020). *Hvad er professionsforskning?* *Tidsskrift for Professionsstudier*, 16(31): 6-21.
- Johansen, M.B. & Olesen, S.G. (2011). *Professionernes sociologi og vidensgrundlag*. VIA System.
- Johnson, T. (1972). *Professions and Power*. Macmillan.
- Krogh-Jespersen, K. (2005). *Lærerprofessionalitet. Illusion og vision!* Roskilde Universitetscenter.
- Olesen, S.G. (2005). *Rekruttering og reproduktion – om praktikker og italesættelser i pædagoguddannelsen*. Forlaget PUC.
- Parsons, T. (1954). *The Professions and Social Structure*. In: T. Parsons: *Essays in Sociological Theory*. The Free Press.
- Parsons, T. (1968). *Professions*. In: D. Sills: *International Encyclopaedia of the Social Sciences*, Volume 12. The Macmillan Company.
- Slaughter, S. and Rhodes, H. (2009). *Academic Capitalism and the New Economy*. Johns Hopkins University Press.
- Smeby, J.C. & Terum, L.I. (2011). *Akademisering av profesjonshøyskolerne*. I: M.B. Johansen og S.G. Olesen: *Professionernes sociologi og vidensgrundlag*. VIA System.
- Thorslund, J. (2003). *Udvikling og forskning i praksis – forskningstilknytning og robust vidensproduktion*. Agora nr. 1, CVU Storkøbenhavn.

Uddannelses- og Forskningsstyrelsen (2021). Videngrundlag, forudsætninger og resultater på pædagoguddannelsen. Delrapport fra evalueringen af pædagoguddannelsen. Uddannelses- og Forskningsstyrelsen.

Uddannelses- og Forskningsministeriet (2017). Forskningsbarometer. Uddannelses- og Forskningsministeriet.

Uddannelses- og Forskningsministeriet (2019). LBK. Nr. 779 af 08/08/2019. Bekendtgørelse af lov om professionshøjskoler for videregående uddannelser. Uddannelses- og Forskningsministeriet.

Weber, K. (2002). Professionsuddannelserne i vadestedet eller senmodernitetens paradoksale kvalificering. *Social Kritik*, 2(81): 56-83.

Weber, M. (1978). *Economy and Society*. California University Press.

Whitley, R. (2000). *The Intellectual and Social Organization of the Sciences*. Oxford University Press.

Aabo, C., Hass, L. & Andersen, H. (1987). *Udvikling, organisering og publiceringspraksis i danske samfundsvidenskaber*. Handelshøjskolen i København.